

Türkiye’de Alternatif Medya Yoluyla Kolektif Norm-Dışı Kimlik İnşası

Cihan Alan

Hacettepe Üniversitesi, Arş. Gör. Dr.

[ORCID: 0000-0001-5220-3473](https://orcid.org/0000-0001-5220-3473)

cihanalan1984@gmail.com

Öz

Bu çalışma, Türkiye’nin en uzun soluklu kuir yayını olan *Kaos GL Dergisi*’nin yayın hayatına başladığı 1994 yılında yayımlanan ilk iki metin aracılığıyla, derginin nasıl bir kolektif kimlik inşa ettiğini incelemektedir. Türkiye’de 1990’ların başına dek kuir hareket, yeni toplumsal hareketlerin bir parçası olamamış; kuir kimlikler ise görünmez kılınmıştır. Kaos GL hem hareketin gelişimini belgeleyen hem de heteroseksüel olmayan bireylerin kimlik mücadelesinde etkin bir rol üstlenen bir platform olarak konumlanmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesini Kuir Dilbilim, yöntemsel yaklaşımını ise temellendirilmiş tematik analiz ile bir Eleştirel Söylem Çözümlemesi modeli olan Söylem-Tarihsel Yaklaşım oluşturmaktadır. Analiz kapsamında iki metinde öncelikle tematik içerikler belirlenmiş; ardından adlandırma ve yükleme stratejileri üzerinden iç grup ve dış grup temsilleri incelenmiştir. Bulgular, olumlu ve karmaşık biçimde kurgulanan bir iç gruba karşılık, homojen, olumsuz ve daha az karmaşık bir dış grup inşasına işaret etmektedir. Bu olumlu-biz/olumsuz-onlar ayrımı ve çok katmanlı iç grup kurgusu, tarihsel ve sosyopolitik bağlam çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuir dilbilim, eleştirel söylem, kolektif kimlik, heteronormativite, homonormativite

•••••

Geliş tarihi: 5 Mayıs 2025 • Kabul tarihi: 10 Kasım 2025

•
Araştırma Makalesi

<http://federgi.ankara.edu.tr>

federgi • 2025 • 17(2) • 108-150

DOI: 10.46655/federgi.1691551

The Construction of Collective Non-Conforming Identity in Türkiye through Alternative Media

Cihan Alan

Hacettepe University, Res. Asst. Dr.

[ORCID: 0000-0001-5220-3473](https://orcid.org/0000-0001-5220-3473)

cihanalan1984@gmail.com

Abstract

This study examines how *Kaos GL Magazine*, the longest-running queer publication in Türkiye, constructed a collective identity through its first two texts published in 1994, the year it was launched. Until the early 1990s, the queer movement in Turkey had not been part of the new social movements, and queer identities had been rendered invisible. *Kaos GL* not only documented the development of the movement but also played an active role in the identity struggle of non-heterosexual individuals. The theoretical framework of the study draws on Queer Linguistics, while its methodology is based on grounded thematic analysis and the Discourse-Historical Approach, a model within Critical Discourse Analysis. Thematic content was first identified in the two texts, followed by an analysis of in-group and out-group representations through nomination and predication strategies. The findings reveal the construction of a positive and complex in-group, in contrast to a negative, homogeneous, and less complex out-group. These in-group/out-group dynamics and the multi-layered structuring of the in-group are interpreted within their historical and socio-political context.

Keywords: Queer linguistics, critical discourse, collective identity, heteronormativity, homonormativity

•••••

Arrival date: 5 May 2025 • Acceptance date: 10 November 2025

•

Research Article

<http://federgi.ankara.edu.tr>

federgi • 2025 • 17(2) • 108-150

DOI: 10.46655/federgi.1691551

Giriş*

Bu çalışma, Türkiye’de 1990’lı yılların ilk yarısında eşcinsel hareketin örgütlenme sürecine dair ilk yazılı belgelerden biri olan *Kaos GL Dergisi*’nin ilk sayısında yer alan iki editoryal metni inceleyerek, Kuir Dilbilim (KD) ile Eleştirel Söylem Çözümlemesi’ni (ESC) bir araya getirmektedir. KD, özellikle cinsiyet temelinde olmak üzere, dildeki normatif yapıları metin ve söylem çözümlemesi yoluyla istikrarsızlaştırmayı amaçlayan bir alt alandır. Bu bağlamda, çalışmada örgütlü bir kuir topluluk olan Kaos GL’nin, ilgili dönemde heteronormatif düzeni hangi söylemsel araçlar ve stratejiler kullanarak altüst ettiği ve bu normatif kurgulanışa karşı nasıl bir karşı söylem inşasında bulunduğu ele alınmaktadır.

---

* Bu makale, araştırmacının 2019 yılında Hacettepe Üniversitesi, İngiliz Dilbilimi Bölümü’nde, Prof. Dr. S. Nalan Büyükkantarcıoğlu danışmanlığında savunduğu “Thematic and discursive construction of homosexual movement in Turkey through Kaos GL Magazine” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Don Kulick ve Deborah Cameron’un derlediği üzere; 2000’li yıllardan önce yapılan dilbilimsel araştırmalarda, gey ve lezbiyenlerin sözcük dağarcığı, eşcinsel argosu, dil değişimleri, sözlü iletişim ve söylem kalıpları ve fonetik özellikler gibi yapısal konular incelenmiştir (Kulick 2000; Cameron ve Kulick 2003). 1990’larda, kuir kuramın etkisiyle bu yapısalcı yaklaşımların eleştirildiği ve yeni bir paradigmanın geliştiği görülmektedir (Motschenbacher 2010). Postyapısalcı toplumsal cinsiyet kuramından beslenen KD’nin ortaya çıkışıyla birlikte cinsel kimlik odaklı dil çalışmaları özcü bir biçimde gey ve lezbiyen bireylerin “dilene” ulaşmaktan ziyade, cinselliğin heteronormatif bir biçimde nasıl inşa edildiğine ve norm dışı kimliklerin bu düzende nasıl konumlandığına odaklanmaya başlamıştır (Bucholtz ve Hall 2006, 757). Bu yeni odakla birlikte, dilbilimsel incelemelerin özcü ve ötekileştirici bakış açısından cinsel kimlikleri ve arzuları belirleyen söylemsel inşaların analizine evrildiği görülmektedir (Motschenbacher ve Stegu 2013, 523).

Kuir özneliğin dilsel kurgulanışlarını anlamayı sağlayan literatürdeki bu dönüşüme rağmen eşcinselliğin söylemsel inşasını aktivist bağlamda ele alan çalışmaların sayısı henüz azdır. Bu bağlamda, *Kaos GL Dergisi*’nin ilk iki yazısını tematik ve söylemsel örüntüler açısından analiz eden bu çalışma, Türkiye’de norm-dışı kolektif cinsel kimliklerin inşasına yönelik literatürdeki boşluğa katkı olarak görülebilir. Bu makale, aktivist eşcinseller gözünden heteronormatif toplumsal düzenin söylemsel kurgulanışını incelemekte, diğer yandan bu bireylerin karşı söylemlerinde ortaya çıkan normatif katmanlaşmaları sorunsallaştırmaktadır.

İrkçılık, cinsiyetçilik, antisemitizm ve heteroseksizm gibi ideolojik düzlemlerde belli grupların ötekileştirilme biçimlerini betimleyen EŞÇ’nin kapsamı, kuir kuramın etkisiyle normatif yapıların tamamına odaklanacak biçimde genişlemiştir. Böylece, kuir grupların kendilerini dış gruplara göre konumlandıkları söylemler de EŞÇ çerçevesinde analiz edilebilmektedir. Bu

doğrultuda çalışma, 1994'te yayımlanan *Kaos GL Dergisi*'nin ilk iki metnini tarihsel bağlamı içerisinde inceleyerek Türkiye'de eşcinsel (gay-lezbiyen)¹ aktivist hareketin oluşturduğu kolektif kimliğin söylemsel inşasını ortaya koymayı hedeflemektedir. KD temelinde yürütülen incelemenin, özcü kimlik tanımlarına başvurmadan, ötekileştirilen bir toplumsal grubun karşıt söylemine özgü tematik ve söylemsel örüntülerin ortaya çıkaracağı varsayılmaktadır. Söz konusu söylemin yapısökümcü ve/veya normatif durumu söz konusu sosyopolitik bağlamda tartışılacaktır. Bununla birlikte, bulguların yalnızca çalışmada incelenen grupla sınırlı olduğu, Türkiye'deki tüm kuir hareketi temsil etmediği özellikle belirtilmelidir.

Çalışma, “biz/onlar” ayırımına dayalı, egemen söylemlerin ayrımcı ve ötekileştirici rolünü ele alan geleneksel EŞÇ yaklaşımlarının aksine ötekileştirilen bir toplumsal grup olarak eşcinsellerin kendi söylemine odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, *Kaos GL Dergisi* üzerinden belirli bir tarihsel anda heteronormatif düzenin nasıl temsil edildiği ve eşcinsel bireylerin maruz kaldığı ayrımcılığa karşı nasıl bir öz-temsil sundukları analiz edilmektedir. Böylece bu çalışma, literatürdeki boşluğu doldurmayı ve yönetsel katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada şu araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

1. Kuir aktivist söylemde öne çıkan temalar (kategoriler) nelerdir?
2. Bu temalar hangi alt temalarla ilişkilendirilmektedir?
3. Olumsuz-onlar ve olumlu-biz söylemi hangi içerikler, stratejiler ve dilsel araç ve biçimleriyle inşa edilmektedir?
4. İç grup temsili hangi kuir ve/veya normatif unsurları barındırmaktadır?

EŞÇ çerçevesinden bakıldığında, çalışmanın ötekileştirilen bir grubun söylemine odaklanması, *olumlu biz-olumsuz onlar* ayırımının baskın söylem-

lerdeki örüntülerle benzerlik taşıyıp taşımadığını ortaya koyacaktır. Bu nedenle, öncelikle söyleme ilişkin kuramsal ve yöntemsel çerçeveler olan KD ve EŞÇ arasındaki ilişki ele alınacaktır. Ardından, Türkiye’de 1990’lı yıllarda kuir bireylerin durumu, sosyopolitik bağlam ve *Kaos GL Dergisi*’nin konumundan bahsedilecektir. Veri toplama ve analiz yöntemleri paylaşıldıktan sonra, söz konusu iki metin temellendirilmiş tematik analiz ve EŞÇ ilkeleri doğrultusunda çözümlenecek; tema örüntüleri ve toplumsal aktör temsilleri bağlamında metinlerde kullanılan adlandırma ve yükleme stratejileri açıklanacaktır. Elde edilen bulgular, KD ve EŞÇ’nin sunduğu eleştirel çerçevede tartışılacaktır.

Kolektif kimlik ekseninde Kuir Dilbilim ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Foucault’ya göre söylem, yalnızca sözcüklerden ya da tümcelerden değil, “nesnelere sistematik olarak üreten pratikler” bütününden oluşur (2002, 54). Bu, dilin söylemsel yapıdan kopuk olduğu anlamına gelmez; aksine, dil söylem tarafından belirlenir ve bu sınırlar içinde işler (Mills 2004, 38). Söylem, düşünme ve eyleme biçimimizi şekillendiren temel yapıdır ve genellikle kasıtlı olmaktan ziyade tarihsel olarak güç mücadelelerine dayalı toplumsal etkileşimler içinde biçimlenir (Mills 2004, 55-56). Bu nedenle söylem, hiyerarşik güç ilişkileriyle örülüdür ve sürekli dönüşüm içindedir (Smart 2002, 95; Mills 2004, 56). Dili toplumsal bir pratik olarak ele alan EŞÇ, bu güç ilişkilerini söylem yoluyla çözümlemeyi amaçlar (Fairclough ve Wodak 1997; Wodak 2001). van Dijk ve Wodak, EŞÇ’nin yalnızca güç, tahakküm ve ayrımcılık ilişkilerini teşhir etmeyi değil, bu ilişkilerin ürettiği adaletsizlikleri görünür kılmayı da amaçladığını vurgular (van Dijk 2001, 252; Wodak 2001, 2). Özellikle van Dijk’e göre, EŞÇ’nin esas amacı bir disipline kuramsal katkı sağlamak değil, dezavantajlı grupları etkileyen sosyokültürel koşulları analiz etmektir.

1990’larda ortaya çıkan kuir kuram, post-yapısalcı toplumsal cinsiyet ve feminist kuramın etkisiyle, dilbilim dâhil pek çok alanda paradigma değişimi yaratmıştır. Bahsedildiği gibi, bu döneme kadar cinsiyet temelli dil araştırmaları ikili cinsiyet sistemine dayalı özcü yaklaşımlarla sınırlıydı (Leap 2001, 332). Leap’in (1995) “lavanta dilbilim” olarak adlandırdığı bu çalışmalar yerini LGBTİQ+ kimliklerin dilsel inşasını ve onları şekillendiren normatif düzenleri eleştirel biçimde inceleyen Kuir Dilbilim’e (KD) bırakmıştır (Motschenbacher 2024, 1). KD’ye temel oluşturan unsurlardan biri hiç kuşkusuz Butler’ın (1990) performatiflik kuramıdır. Butler’a göre toplumsal cinsiyet, yinelenen stilize edimler yoluyla bir töz ve doğal bir varlık görünümü kazanır (1990, 179). Austin’in “edimsellik” ilkesinden yola çıkan bu performatiflik, bedeni dil yoluyla egemen iktidar söylemi içinde şekillendiren ve öznenin amaç ya da arzusunu önceden koşullandıran sürekli bir eylemliliktir (Butler 1993, 282). Derridacı bir bakışla, edimselliği mümkün kılan, dilsel ifadenin yinelenebilir (reiterative) ve atıfsal (citational) niteliğidir; bu sayede söylem, düzenlediği ve sınırlarını çizdiği olguyu üretmeye muktedirdir (1993, 2). KD, toplumun çeşitli kurumları tarafından performatif olarak pekiştirilen ve zorunlu heteroseksüelliği tek cinsel gerçeklik olarak dayatan toplumsal cinsiyet rejiminin bu tözel görünümünü dil aracılığıyla yapısöküme uğratarak doğallık algısını altüst eder. Bu Butler’ın kimlikleri altüst edici yaklaşımının göstergesi olan kuir, nasıl cinsiyet, cinsellik, ırka ilişkin kabul edilmiş varsayımlara ve norm oluşturmaya meydan okumayı amaçlamışsa (Browne 2006, 39), KD de bunun bir gereği olarak dilin cinsellik, toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf vb. temelli toplumsal eşitsizliklerin kesişim noktalarını nasıl mümkün kıldığı veya gizlediği ile ilgilenmeyi temel kabul etmiştir (Motschenbacher 2013, 521). Cinselliğin heteronormativite tarafından dilsel olarak nasıl düzenlendiğini ve norm-karşıtı cinsel kimliklerin heteroseksüel sistem içinde konumunu ele alan KD (Bucholtz ve Hall 2006, 757), grupların söylem yoluyla nasıl olumsuz-öteki ve olumlu-biz ekseninde inşa edildiğini ortaya çıkarmaya çalışması

bakımından ESÇ ile ortak noktalara sahiptir. Leap (2013, 661) de bu ortaklığa dikkat çekerek her iki çerçevenin de toplumsal etkileşimlerin belirleyicisi olan iktidar koşullarını ve yapılarını ortaya koymak üzere söylemlere eleştirel olarak yaklaştığını belirtir.

ESÇ içinde önemli bir yer tutan söylem-tarihsel yaklaşım (de Cillia vd. 1999; Reisigl ve Wodak 2001) söylemi tarihsel bir çerçevede ve güç eşitsizliği temelinde sorunsallaştırır; disiplinlerarası yapısıyla yalnızca dilbilimsel değil, tarihsel, sosyolojik ve politik bağlamları da dikkate alır (Reisigl ve Wodak 2001, 35). Bu yaklaşım, bağlamı dört düzeyde tanımlar: Söylem-içi, metinlerarası ilişkiler, kurumsal/toplumsal değişkenler ve geniş tarihsel-politik bağlam (Reisigl ve Wodak 2021, 93). Bu yaklaşıma göre tarihsellik, yalnızca artsüremli² bir kavram olarak ele alınmaz; metinler, üretildikleri, yayımlandıkları ve alınıldıkları bağlamlara göre hem eşsüremli hem artsüremli olarak çözümlenebilir (Koller 2009, 8).

Türkiye’de, cinsiyet temelli kolektif kimlikler baskın söyleme karşıt bir söylem inşası örneği sunmaktadır. Heteroseksist toplumsal düzenin “tehdit” olarak konumlandığı norm-dışı cinsellikler karşısında, Kaos GL aktivistleri kolektif kimliklerini yani iç grup aidiyetlerini bu karşıtlık üzerinden şekillendirmektedir. KD, kadın/erkek ya da gey/lezbiyen gibi kategorileri sorgular; çünkü bu sınıflandırmalar norm-dışı bireyleri söylemle ötekileştirme potansiyeli taşır (Motschenbacher ve Stegu 2013, 523). Benzer biçimde kolektif kimlik, bireyin bir grupla kurduğu bilişsel, ahlaki ve duygusal bağlara dayanır ve sıklıkla tahayyül edilen ortak bir statü yaratır (Polletta ve Jasper 2001, 286). Bu süreçte karşıt söylemler, benzer dışlayıcı stratejilerle iç grup kimliğini pekiştirebilir.

Bu bağlamda “toplumsal aktörlerin temsili” (van Leeuwen 1996), iç grup ve dış grup inşasında belirleyici bir rol oynar. van Leeuwen’in modeli (1996), Wodak vd. (2000) tarafından ulusal kimlik inşasında genişletilmiş ve Reisigl

ve Wodak (2021) tarafından beş söylem stratejisiyle (adlandırma, yükleme, savlama, bakış açılendirma, pekiştirme/yumuşatma) bütünleştirilmiştir. Söylem, bu stratejiler aracılığıyla toplumsal aktörleri ve olguları olumlu ya da olumsuz biçimde temsil eder. ESÇ, bu süreci sözcüksel tercihler ve biçimsel araçlar üzerinden sorgularken KD, norm kimliklerin dil aracılığıyla nasıl inşa edildiğini, yeniden üretildiğini ya da altüst edildiğini gösterir (Koller 2013, 575).

Kolektif kuir kimlik analizleriyle Koller (2009; 2011; 2012; 2013; 2014) kuir dilbilim literatürüne önemli katkıda bulunmuştur. Koller, lezbiyen kolektif kimliklerin hem az tanımlanmış ya da farklı biçimlerde konumlandırılmış olduğunu (Koller 2009) hem de iç grup içinde dönemsel katmanlaşmalar içerdiğini göstermiştir (Koller 2013). Bu çalışmada da benzer biçimde, Türkiye’de 1990’larda şekillenen eşcinsel kolektif kimlik, iç grup ve dış grup inşaları temelinde analiz edilmektedir. İzleyen bölümde, 1980 sonrası Türkiye’de kuir kimliklerin sosyopolitik konumu ve Kaos GL oluşumunun bu bağlamdaki yeri ele alınacaktır.

Türkiye’de Kuir Hareket ve *Kaos GL Dergisi*

Cumhuriyetin ilk dönemlerinden 1990’ların başına dek eşcinsel bireyler, yeni toplumsal hareketlere katılamamış; kamusal alanda bastırılarak görünmez kılınmıştır. Yeni rejim, Avrupalılaşma, sekülerleşme ve modernleşme hedefleri doğrultusunda ulus-devlet ve yurttaş-özne inşasına yönelmiş, ancak eşcinsel kimlikler bu idealin dışında bırakılmıştır (Özbay 2015). Özbay’a göre (2015, 870) yeni Cumhuriyet; Avrupalılaşma, sekülerleşme, Batılılaşma ve modernleşme projeleri doğrultusunda toplumsal, kültürel ve siyasal kamusal yaşamın hemen her alanını köklü biçimde dönüştürmüştür. Bu politikalar, yalnızca yeni bir ulus-devletin inşasını değil, aynı zamanda modern bir özne-yurttaş yaratmayı da amaçlamıştır. Eşcinsel kimlikler bu yurttaşlık anlayışının

bir parçası olarak konumlandırılmamış ancak yeni rejim tarafından doğrudan denetlenmemiş, düzenlenmemiş, adlandırılmamış veya suç unsuru olarak da tanımlanmamıştır.

Batı’da 1960’lardan itibaren gelişen eşcinsel özgürleşme hareketlerinin aksine Türkiye’de örgütlü bir kuir hareket 1990’lara kadar ortaya çıkmamıştır. 1960 ve 1970’lerde eşcinsel hareketlerin küresel yükselişine rağmen Türkiye henüz yeni toplumsal hareketlerle tanışmamış; ideolojik kutuplaşmalar, siyasi krizler ve askerî darbeler demokratikleşmeyi kesintiye uğratmıştır. 1980 darbesi sonrası artan baskı ortamında eşcinsel bireyler de hedef alınmış; 1987’de Radikal Demokrat Yeşiller Partisi çatısı altında ilk kez siyasi taleplerde bulunmuşlardır (ILGA 2009). 1990’ların başında eşcinsel bireylerin “dolaptan çıkması”, hem kendileri açısından varoluşsal bir güven yaratmış hem de toplumun demokrasi anlayışını yeniden sorgulamasına yol açmıştır (Erol 2011, 432). Bu dönem, eşcinsel hareketin yalnızca bireysel açılmaları değil, toplumsal dönüşümü hedefleyen kimlik kurucu bir mücadeleye dönüştüğü bir eşiktir.

Bu mücadele, görünürlük politikasıyla başlamıştır. 1994’te kurulan Kaos GL, aynı yıl yayımlamaya başladığı dergiyle hem bireylere ulaşmayı hem de kamuoyu yaratmayı hedeflemiştir. Zamanla feminist yapılar ve STK’larla etkileşim kurarak dışsal dönüşümlere yönelmiştir. Erdal Partog (2012, 172), bu dönemde eşcinsel kimliklerin bireyler ve kolektifler aracılığıyla aktif biçimde inşa edildiğini belirtir. Kaos GL’nin kurucularından Ali Erol da (kişisel görüşme, 23 Kasım 2016), Kaos GL söyleminin “İbne değil, eşcinseliz!” ve “Gey, lezbiyen buradayız!” sloganlarında olduğu gibi açık bir varoluş politikasına dayandığını ifade etmiştir. Psikolojik destek ve özgüvenin teşvikiyle hareketin tabanı zamanla genişlemiştir.

1993’te İstanbul’da planlanan ilk Onur Haftası, basının kışkırtıcı haberleri sonucu Valilik tarafından yasaklanmıştır. Bu yasak ve benzeri baskılar,

İstanbul'da Lambdaistanbul'un, Ankara'da ise Kaos GL'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Güneş 2016, 24). Siyasal düzeydeki engeller, hareketin yerel gruplar aracılığıyla sürdürülmesini beraberinde getirmiştir. Kaos GL, bugün hâlen yayın hayatına devam eden gey-lezbiyen dergisini çıkarmış, çeşitli kurumlarda, kitle toplantılarında ve üniversitelerde yazılı ve görsel medya aracılığıyla topluma ulaşmayı ve eşcinsellerin sesini duyurmayı amaçlamıştır ve bu işlevini bugün de sürdürmektedir.

1994'te yayımlanmaya başlayan *Kaos GL Dergisi*, LGBTİQ+ bireylerin yaşadığı sorunları, heteroseksist ve heteronormatif yapıları ele alan kültürel, akademik ve güncel içeriklerle gündeme taşımıştır. Ana akım medyada yer bulamayan bu konulara odaklanması, dergiyi alternatif medya kapsamında değerlendirmeye olanak tanır. Waltz'a (2005, 2) göre alternatif medya, egemen anlatılara karşı farklı perspektifler sunar ve toplumsal dönüşüm hedefler. Gey ve lezbiyen medyası gibi baskıcı rejimlere tepki olarak doğan yayınlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Erol'a göre, *Kaos GL* kuruluş sürecinde eşcinsel hareketin örgütlenmesinde temel araçlardan biri olmuştur (kişisel görüşme, 23 Kasım 2016). Dergi, sosyobilişsel ve dilsel araçlarla tahakküm karşıtı bir söylem üretmiştir.

Kaos GL Derneği, yazılı ve dijital yayınlarıyla LGBTİQ+ topluluğu için önemli bir platform oluşturmuştur. Bu platform, köklü dönüşümlerden ziyade LGBTİQ+ bireylerin kendi deneyim ve taleplerini görünür kılmalarını amaçlamıştır (Kaos GL Dergisi 2011). Dergi, eşcinsel kimliğin söylemsel inşasına katkı sunarken önyargı ve ayrımcılığa karşı direniş alanı da yaratmıştır (Erol 2011). Heteronormatif düzene karşı muhalif bir söylem geliştiren Kaos GL, Türkiye'de süreklilik gösteren en uzun soluklu LGBTİQ+ yayınıdır. İlk yıllarında farklı kesimlerden bireylerin katkısıyla çok sesli bir platform işlevi görmüş; 2005'te dernekleşmenin ardından dijital ortama taşınarak tema odaklı içerikle yayımını sürdürmüştür.

Materyal ve Analiz Yöntemleri

Bu çalışmada analiz edilen ilk metin, *Kaos GL Dergisi*’nin Eylül 1994 tarihli ilk sayısında yayımlanan ve derginin yanı sıra gelişmekte olan eşcinsel örgütlenmeyi tanıtan “Kaos Şanlıyor” başlıklı yazıdır (Metin A). Nazi Almanyası’nda eşcinsellere uygulanan baskıyı simgeleyen pembe ters üçgen ile sunulmak istenen metin, baskı sürecindeki teknik sınırlılıklar nedeniyle beyaz üçgenle yayımlanmıştır (Şekil 1). Metin, erkek egemen ve heteroseksist düzene karşı eşcinsel bireylerin maruz kaldığı baskıları farklı etnik kimliklerle ilişkiler kurarak vurgulu bir şekilde dile getirir. Metin, retorik yapısı ve dil kullanımıyla hem derginin hem de örgütlenmenin manifestosu niteliğindedir.

Şekil 1. *Kaos GL Dergisi*, Eylül 1994 sayısı kapağı

İkinci analiz metni olan “Varolan Durum ve Eşcinsellik” (Metin B) ise, eşcinselliğe dair kolektif hafızanın iktidar eliyle nasıl silindiğini ele alır. Özellikle Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki anlatıların sınırlayıcı niteliğine dikkat çeker; 1980’ler bağlamında eşcinsel kimliğin toplumsal konumunu tartışır. Her iki metin de Türkiye’de eşcinsel bireylerin sosyopolitik koşullarını

bütüncül biçimde analiz etmiştir.

Analiz, iç grup ve dış grubun söylemsel olarak nasıl inşa edildiğine ve bu inşaların normatif söylemler üretip üretmediğine odaklanır. Çalışmada, Reisigl ve Wodak'ın (2021) söylem-tarihsel yaklaşımı temel alınmıştır. Bu çerçevede içerikler, stratejiler, dilsel araçlar ve biçimler ilişkisel olarak ele alınmaktadır. Söylem içeriğini tespit etmek ve söylem-içi bağlamı haritalamak amacıyla, Corbin ve Strauss'un (2008) veri güdümlü temellendirilmiş kuram yaklaşımından yararlanılmış ve metinler üzerinde MAXQDA Analytics Pro yazılımı aracılığıyla kodlama yapılmıştır. Analiz sürecinde tek ve bütüncül bir kod sistemi oluşturulmuş, bu sistem her iki metne aynı biçimde uygulanmıştır. Kod sıklığı tabloları, kod dağılım haritaları ve kod birlikte oluşma haritaları söz konusu ortak kod sistemine dayanılarak elde edilmiştir. Bulgularda sunulan tablolar ve görseller, aynı kod sisteminde tüm kodların ve her iki metnin ayrı ayrı aktive edilmesiyle üretilmiştir. Bu yöntem sayesinde, Metin A ve Metin B'de ortaya çıkan kodlar hem kendi içinde hem de karşılaştırmalı olarak incelenebilmiştir. Kodlama süreci iki aşamada gerçekleştirilmiştir: İlk olarak, yinelenen anlam birimler (sözcük, sözcük grubu, tümcecik veya tümce düzeyinde) üzerinden açık kodlama yapılmış (Charmaz 2006, 42), ardından bu kodlar benzerlikleri temel alan aksenel kodlarla sınıflandırılmıştır (Charmaz 2006, 60). MAXQDA'nın kod birlikte oluşma modeli kullanılarak kodlar arası ilişkiler haritalanmış (bkz. Şekil 3 ve 5); bu kod ilişkileri, analizin diğer iki bileşeni için temel sağlamıştır.

Strateji aşamasında, Reisigl ve Wodak'ın (2001, 45) "belirli bir toplumsal, politik, psikolojik veya dilbilimsel amacı gerçekleştirmek için benimsenen bilinçli ve sınırları belli bir plan" şeklindeki tanımı temel alınmıştır. Uygulamada, Wodak ve diğerlerinin (2000) ulusal kimliğin söylemsel inşasına yönelik çerçevesi, van Leeuwen'in (1996) toplumsal aktör temsili modeliyle birlikte uygulanmıştır. van Leeuwen'in modeli, toplumsal aktörlerin metafor

ve ad aktarması³ gibi mecaz yollarıyla kavramsallaştırılmasına odaklanır. Bu çerçevede, adlandırma stratejileri analiz edilirken bireylerin onlara atfedilen özelliklerine göre belli topluluklara üyeliklerini belirten adlar, kişi ve işaret zamirleri gibi gösterimler (deictics), insan adları (antroponyms); metafor, çağrışım yollu ad aktarması (metonymy) ve parça-bütün ilişkisine dayalı ad aktarması (synecdoche) gibi benzetme amacı gütmeksizin bir söz yerine başka bir sözün kullanıldığı yapılar ile ad görevi gören filimsiler gibi dilsel ögeler incelenmiştir (Reisigl ve Wodak 2021, 95). Yükleme stratejileri kapsamında ise olumlu ya da olumsuz nitelendirmeler; açık yüklemeler, adlar, sıfatlar, zamirler; birlikte kullanılan sözcükler; açık karşılaştırma, benzetme ve diğer söz sanatları; edimbilim (pragmatics) kapsamına giren, bağlam içinde belli olan anlam türleri gibi söylemsel araçlara odaklanılmıştır. Söylemin içeriği ve stratejileriyle doğrudan ilişkili dilsel yapılar ve araçlar için Wodak ve diğerlerinin (2000) ulusal kimlik söylemi üzerine sınıflamalarıyla birlikte Halliday ve Matthiessen’in (2004) dizgeci-işlevsel dilbilgisi (systemic-functional grammar)⁴ kategorileri temel alınmıştır.

Son olarak, tematik ve söylemsel çözümleme, eleştirel söylem ve kuir dilbilim çerçevesinde, Türkiye’nin döneme özgü sosyopolitik ve sosyokültürel koşulları bağlamında değerlendirilmiştir. Bu analizin amacı, 1990’ların başında Türkiye’de ortaya çıkan eşcinsel hareket bağlamında, iç grup olarak konumlanan eşcinsel bireylerin hem kendilerini hem de dış grupları söylemsel olarak nasıl kurduklarını ve bu söylemin normatif ya da istikrarsızlaştırıcı yönlerini görünür kılmaktır.

Bulgular

İçerikler: Söylem-içi bağlam

Aşağıda sunulan kod sıklığı tablosu ve haritalar, Metin A ve Metin B’nin aynı kod sisteminde kodlanmasıyla elde edilmiş olup karşılaştırmalı bulgular bu ortak sistemden üretilmiştir.

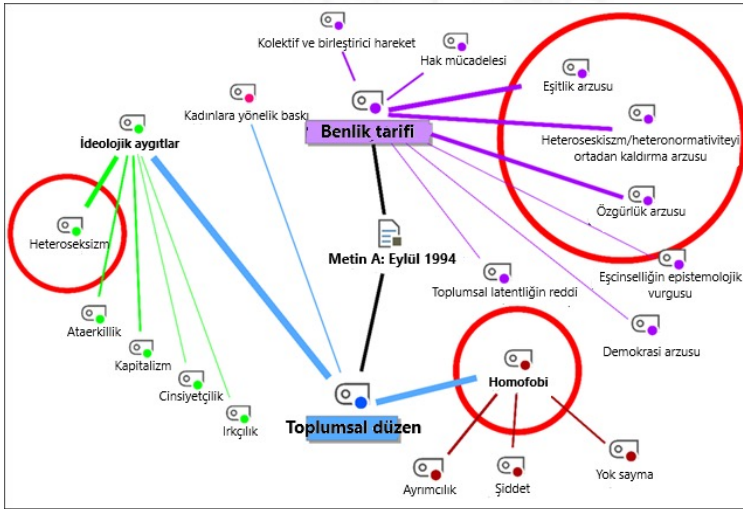
Tablo 1. Metin A ve Metin B tematik kod dağılımı

Kategori	Eksenel Kod	Kod	Kod sayısı		Yüzde (%)*				
			Metin A	Metin B	Metin A	Metin B			
Toplumsal Düzen	İdeolojik Aygıtlar	Heteroseksizm Heteronormativite Ataerkillik Kapitalizm Cinsiyetçilik İrkçilik Militarizm Feminizm Çevrecilik Pragmatizm	15	37	39,4	38,53			
		Homofobi	Şiddet Yok Sayma Baskı ve Engel Ayrımcılık Dışlama/Hor Görme Eşcinselliğin Hastalık Kabul Edilmesi Önyargı	8	20	21,2	20,84		
			Kurumlar	Bilim ve Tıp Okul Aile Devlet STK'lar Medya Ordu	-	9	-	9,37	
				Bilimin Yaklaşımı	Psikoloji ve Psikiyatri Genetik Mühendislik	-	5	-	5,21
					80'lerde Toplumsal Dönüşüm	Eşcinsellerin Politik Malzeme Olması Kadınların Siyasete Girmesi Çevre Politikaları	-	5	-
				Cinsiyet Rejimi		Toplumsal Cinsiyet Kadınlara Yönelik Baskı	2	4	5,3
				Benlik Tarifi	Hak Temelli Hedefler	Özgürlük Arzusu Hak Mücadelesi Bireyin Cinsiyetini Seçme Hakkı Eşitlik Arzusu Demokrasi Arzusu	7	7	18,4
Bireyleri Mobilize Etmeye Yönelik Hedefler	Heteroseksizm/Heteronormativiteyi Ortadan Kaldırma Arzusu Kolektif ve Birleştirici Hareket Heteroseksüel Yasaları/Değerleri İçinde Yaşamayı Reddetme Açılma Toplumsal Latentliğin Reddi Eşcinselliğin Epistemolojik Vurgusu	6	6			13,1	6,24		
	Bireysel Handikaplar	Yalnızlık Eşcinsel Duyguların Bastırılması Kolektif Hafıza Kaybı	1		3	2,6	3,12		
		Toplam	38	96	100	100			

* Yüzdelerik değeerler MAXQDA Analytic Pro’da kod sisteminde yer alan tüm kodların ve Metin A ile Metin B’nin ayrı ayrı aktive edilmesiyle elde edilmiştir.

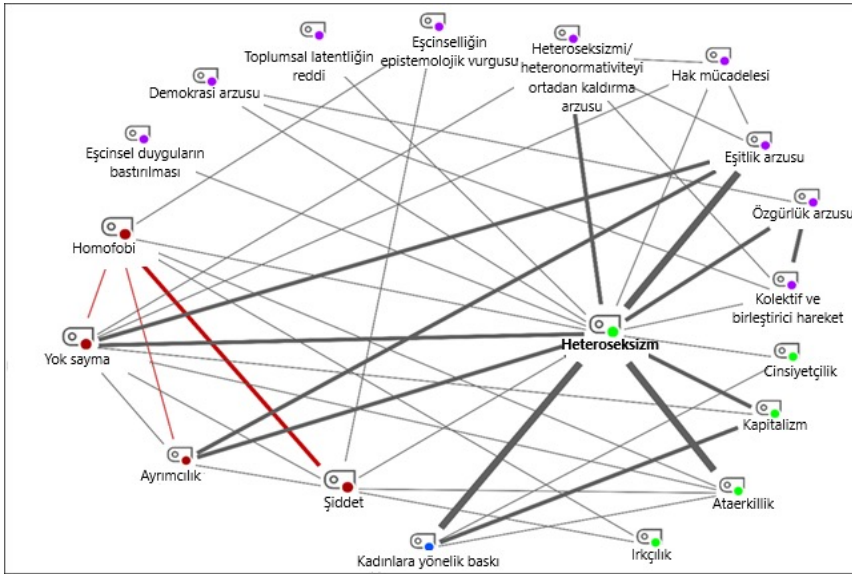
Metin A: Kaos Şanlıyor. Tablo 1’de sunulan temellendirilmiş tematik analiz bulgularına göre, Metin A’da toplam 38 açık kodlama yapılmış; bu kodlar, altı eksenel kod altında (ideolojik aygıtlar, homofobi, cinsiyet rejimi, hak temelli hedefler, bireyleri mobilize etmeye yönelik hedefler, bireysel handikaplar) yer almaktadır. Bu eksenel kodlar, iç grubu ve dış grubu temsil edecek şekilde iki üst kategori (toplumsal düzen ve benlik tarifi) altında birleşmiştir. Kod dağılımını incelendiğinde, metnin en yoğun şekilde “ideolojik aygıtlar” ekseninde kodlandığı görülmektedir (%39,4).

Toplumsal düzenin söylemsel inşasında en baskın kod “heteroseksizm”dir. Bu kod, özellikle “toplumsal diktatörlük” ve “egemenlik sistemi”⁵ gibi kavramlarla biçimlendirilmiştir. “Homofobi” ise bu çerçevenin ikinci belirleyici kategorisidir (%21,2). Bu iki ideolojik yapı karşısında iç grup, söylemsel düzeyde kendisini “özgürlük arzusu”, “eşitlik arzusu” ve “heteroseksizmi/heteronormativiteyi ortadan kaldırma arzusu” gibi hak temelli direniş temaları aracılığıyla tanımlamaktadır.

Şekil 2. Metin A kod dağılım haritası

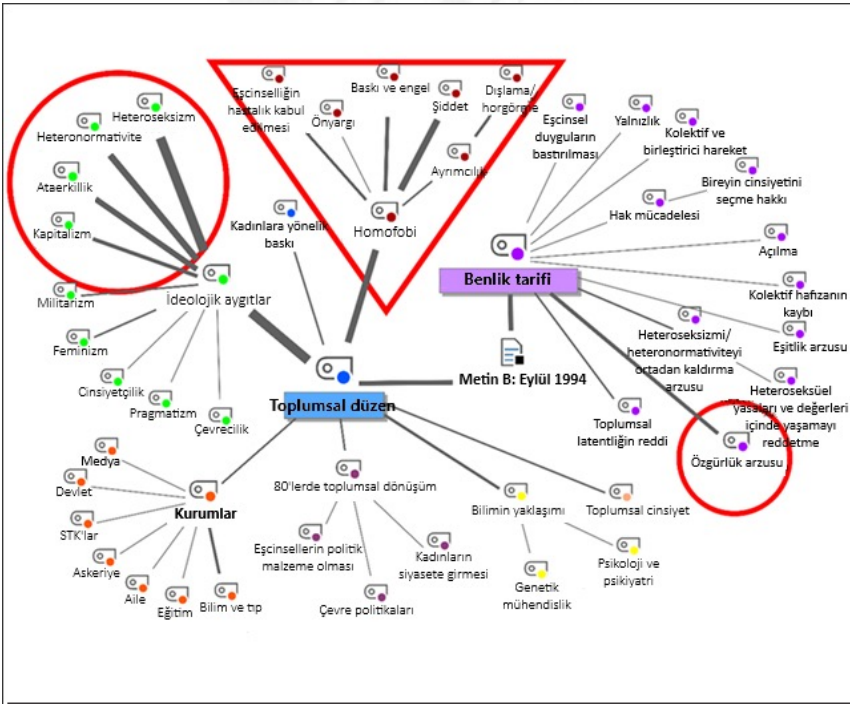
Kodlar arası ilişkiler, gey ve lezbiyen bireyler ile toplum arasındaki söylemsel karşıtlığı doğrular niteliktedir. Aynı metin birimlerinde birden fazla kodun yer aldığı durumlar, MAXQDA'nın kod birlikte oluşma modeli ile görselleştirilmiştir. Şekil 3'te görüldüğü üzere, "heteroseksizm" ve "homofobi" alt türleri, sıklıkla yukarıda belirtilen direniş temalarıyla birlikte kodlanmıştır. Ayrıca "heteroseksizm" ile "ataerkillik", "kadınlara yönelik baskı" ile "yok sayma" ve "ayrımcılık" gibi alt kodlar arasında da güçlü bağlar gözlemlenmiştir.

Şekil 3. Metin A kod birlikte oluşma modeli haritası

Metin B: Varolan Durum ve Eşcinsellik. Metin B'ye ilişkin temellendirilmiş tematik analiz sonuçları, Metin A ile yapısal olarak örtüşmekle birlikte kapsam açısından daha geniştir. Tablo 1'e göre toplam 96 açık kodlama yapılmış; bu kodlar dokuz eksenel kod altında sınıflandırılmıştır: İdeolojik aygıtlar, homofobi, kurumlar, bilimin yaklaşımı, 1980'lerde toplumsal dönüşüm, cinsiyet rejimi, hak temelli hedefler, mobilizasyon hedefleri ve bireysel handikaplar. Bu kodlar da tıpkı Metin A'da olduğu gibi "toplumsal düzen" ve "benlik tarifi" olmak üzere iki ana kategori altında toplanmıştır.

Toplumsal düzenin söylemsel inşasında “ideolojik aygıtlar” %38,53 ile en sık başvurulan eksenel koddur. Şekil 4’te gösterildiği üzere, bu bağlamda “heteroseksizm” ve “heteronormativite”⁶ öne çıkmaktadır. “Homofobi” (%20,84) ise, “şiddet”, “önyargı” ve “eşcinselliğin hastalık olarak kabul edilmesi” gibi alt kodlar aracılığıyla ideolojik aygıtlarla ilişkilenmekte ve ikinci sırada yer almaktadır. Metin B, Metin A’dan farklı olarak, eşcinsellik karşısında konumlanan kurumsal aktörlerin etkisini vurgular; bu nedenle “kurumlar” (%9,37) ayrı bir eksenel kod olarak tanımlanmıştır. Özellikle “bilim ve tıp” kurumları, “bilimin yaklaşımı” koduyla birlikte metin içinde özel bir eleştirel vurguya sahiptir. Diğer yandan, eşcinsel bireylerin benlik tarifinde yine “özgürlük arzusu”, “heteroseksizmi/heteronormativiteyi ortadan kaldırma arzusu” ve “toplumsal latentliğin reddi” gibi söylemsel yapıların baskın olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Metin B kod dağılım haritası

Kod birlikte oluşma modelinin sunduğu Şekil 5'te, "heteroseksizm" ile "heteronormativite"nin en güçlü ve karmaşık kavramsal ilişki ağını oluşturduğu görülmektedir. "Heteroseksizm", Metin A'dan farklı olarak alt kodları daha çeşitlenmiş "homofobi" ve "bilim ve tıp" gibi kurumsal yapılarla yoğun biçimde ilişkilendirilmiştir. Aynı şekilde "heteronormativite" ile "ataerkillik" arasında da anlamlı bir bağ kurulmuştur. Tablo 1'de, Metin A özelinde "kurumlar", "bilimin yaklaşımı" ve "80'lerde toplumsal dönüşüm" aksenal kodları bulunmasa da Metin B'de bu kodların "heteroseksizm", "heteronormativite" ve "şiddet" gibi ortak kodlarla birlikte kodlanması -Şekil 5'te görülebileceği üzere- iki metin arasındaki söylem tutarlılığını yansıtmaktadır. Benlik tarifinde ise Metin A'daki kod birliktelikleriyle tutarlılıklar gözlenmiş ve "kolektif ve birleştirici eylem" söyleminin, "özgürlük arzusu" ve "heteroseksizmi/heteronormativiteyi ortadan kaldırma arzusu" ile doğrudan bağlantılı olduğu görülmüştür.

"Benlik tarifi" kategorisindeki kodların ağırlıklı olarak "homofobi", "heteroseksizm" ve "heteronormativite" ile eşzamanlı kodlanması, Metin A'daki çatışma söyleminin Metin B'de de sürdüğünü göstermektedir. Bu bağlamda, "bireysel handikap" aksenal kodu altında yer alan "eşcinsel duyguların bastırılması" ve "yalnızlık" kodlarının, heteronormativite ve heteroseksizmle ilişkisi karşıtıktan çok nedensellik çerçevesinde değerlendirilebilir.

Ayrıca, heteroseksizm ile kadınlara yönelik baskı ve ataerkillik arasında kurulan söylemsel bağlar, Türkiye bağlamında eşcinsel ve kadınlık konumları arasında bir paralellik kurulduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, eşcinselliğin “hastalık” olarak kodlanması, Batı’da 1990’lara gelindiğinde büyük ölçüde terk edilmiş olan bu söylemin⁷ Türkiye’de hâlen etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, kodlar ve aralarındaki ilişkiler doğrultusunda kolektif eşcinsel kimlik şu içerikler etrafında şekillenmektedir:

1. *BİZ* olarak gey-lezbiyenler ve *ONLAR* olarak heteroseksüel toplum söyleminin inşası
2. Çatışma yaratan toplumsal aktörlerin inşası
3. Heteroseksizme karşı ortak mücadele söyleminin inşası

İç grup ve dış grup inşası: Söylem stratejileri ve dilsel araçlar

Adlandırma stratejileri

Metin A ve Metin B’de iç grup ve dış grup arasında açık bir ayırma gözetilmektedir. İç grup inşasında yaygın olarak cinsel yönelim ifade eden çoğul paradigmatik⁸ adlar olan “gay”ler (1) ve “eşcinseller” (2, 3) kullanımı bulunmaktadır:

- (1) Kadınlar salt kadın oldukları için eziliyor ve kadınlık konumundan dolayı sömürülüyorlarsa **gay’ler** de salt gay oldukları için heteroseksist zihniyet ve bu zihniyetin kurumsal örgütlenişi olan erkek egemen düzen tarafından yok edilmek isteniyor. (*Kaos Şanlıyor* 1994, 1)
- (2) Tekil olarak **eşcinselleri** ortadan kaldırdılar ama eşcinselliği asla yok edemediler. (*Kaos Şanlıyor* 1994, 1)
- (3) Bu süreci, toplumsal olarak da kesintiye uğratmak için **eşcinsellerin**

bağımsız organize olmaları kaçınılmazdır. (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 4)

Eşcinsel kurtuluş hareketiyle birlikte ortaya çıkan “gay” terimi (Jagose, 2015), başlangıçta hem kadın hem erkek eşcinselleri kapsayan bir kelime olmakla birlikte günümüzde yalnızca erkek eşcinseller tarafından kullanılmaktadır (Kaos GL 2006). İngilizcede günlük dilde her iki cinsiyet için de kullanılabilen bu terim (Gedizlioğlu 2020, 21), *Kaos GL Dergisi* arşivine bakıldığında ilk yıllarda tutarlı biçimde İngilizce yazımıyla yer almış; 1998 yılından itibaren ise yazarlar tarafından kademeli olarak Türkçe yazıma uyarlanarak “gey” biçiminde tercih edilmiştir. Bu yazım biçimiyle İngilizceden kaynaklanan iki anlamlılık ortadan kaldırılmaya çalışılırsa da Kaos GL yazarlarının ilk yıllarda “gay” terimini “lezbiyen” sözcüğüyle beraber kullanmaları, bu terimle esasen erkek eşcinselleri kastettiklerini göstermektedir. Metin B genelinde “gay ve lezbiyen” şeklinde kullanım görülse de manifesto niteliği taşıyan Metin A’da antropomorfik “gay” terimi, erkek eşcinselleri öne çıkaran genelleyci bir biçimde kullanılmakta ve bu durum iç grup aktörlerinin sunulmasında bir katmanlaşmaya yol açmaktadır: “Biz gay’ler yalnızca yatak odasında değil, her yerde ve her zaman gay’iz”; “Belki ‘demokrasi’ o kadar gelişir ki (!) gay’ler de özgür olabilirler!” (Kaos Şanlıyor 1994, 2). Metinde tekil paradigmatik “trans” ve “lezbiyen” sözcüklerinin ayrı bir şekilde kullanımı kapsayıcılık göstergesi olsa da özellikle dış grupla doğrudan karşıtlığın kurulduğu tümcelerde genelleştirilmiş “gay’ler” kullanımı erkek eşcinselleri hareketin başat aktörleri olarak ön plana çıkarmıştır.

Dış grup temsilinde, toplumsal aktörlerin çoğul yığın adları ve insan topluluklarına gönderimde bulunan adlar aracılığıyla gruplar halinde sunulmasını sağlayan “kolektifleştirme” (Wodak 2001, 53; van Leeuwen 1996, 48) stratejisi ön plandadır. İki metinde de toplumsal aktörler “heteroseksistler”, “heteroseksüeller” gibi ideoloji ve cinsel yönelimle ilişkilendirilmiş çoğul

soyutlamalarla; “aile”, “sistem”, “devlet”, “okul”, “bilim” gibi adlarla grup olarak temsil edilmektedir. Dış grubun temsilinde, aynı zamanda “toplumsal diktatörlük” ve “heteroseksüel erkek egemen ideoloji” öbeklerinde görülebileceği gibi “diktatörlük” ve “ideoloji” gibi soyut ve kişisizleştirilmiş aktörlere yer verilmektedir (4, 5). Bu ve benzeri kişisizleştirmeler (impersonalization), asıl faillerin adı anılmaksızın toplumsal aktörlerin eylem ve söylemlerine olumlu veya olumsuz anlam katılmasını sağlar (van Leeuwen 1996, 47). Metin B’deki “toplumun tüm kurumları” (6) ifadesinde görüldüğü üzere çoğullaştırma ve soyutlamayla fail kişisizleştirilmiş; dış grubu -yani heteroseksüel toplum- tek bir beden metaforu aracılığıyla erkek egemen ideolojinin her bir bileşenini kuşattığı bütüncül bir yapı olarak sunulmaktadır.

(4) İçinde yaşadığımız bu toplumda zaman zaman eşcinsel oluverme sendromları ve lezbiyenlik modaları görülse de yapılan her şey heteroseksist politik ve **toplumsal diktatörlüğün** sürekliliği için yapılıyor. (*Kaos Şanlıyor* 1994, 1)

(5) Bu duruma [genç gay ve lezbiyenlerin tam bir sosyopsikolojik bataklığa saplanmasına] yol açan **heteroseksüel erkek egemen ideoloji** yalnızca kapitalist topluma özgü değildir. (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 4)

(6) **Toplumun bütün kurumları**, erkek egemen ideolojiyi üretip dayattığı için de artık yetişenlerin başlarına anne, baba, öğretmen... dikmek gerekmez. ... Bu temel ideoloji ... **tüm topluma** şırınga edilir. ... **Toplumun tüm hücrelerine** bu ideoloji girmiştir. (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 4)

İki metinde de dış grup aktörleri, yığın adları (‘toplum’, ‘sınıf’, ‘aile’, ‘sistem’) ve örgüt adları (‘devlet’, ‘fakülte’, ‘okul’) aracılığıyla kolektifleştirilirken, aynı zamanda “birileri”, “kendileri” (7) gibi belirsizleştirilmiş zamirlerle ya da “bunlar” gibi genelleştirilmiş dış

gönderimlerle sunulmaktadır. Bu temsiller eşcinsellerin heteroseksizm ve homofobi ile toplumsal mücadelelerinde belli öz gerçeklikler etrafında söylemsel olarak bir araya getirdikleri insanları hedefaldıklarını göstermektedir.

(7) Rant peşinde koşan soytarılarla beraber **kendilerine** vatandaşı arayan sivil toplumcular, **birilerinin** “allı, yeşilli, morlu” geldiklerini söylüyorlardı... kendileri de **bunlardan** birileri olmuşlardır. (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 3-4)

Ayrıca, Metin A’de toplumsal aktör olarak “eşcinseller”, “bütün” sözcüğü ile sayısallaştırılmış ve Kızılderililer, Yahudiler ve Kürtler gibi ırk adlarıyla anılan aktörlerle parataksi⁹ yoluyla ilişkilendirme (association) stratejisi kullanılarak yaşam tehdidi üzerinden gruplaştırılmıştır (8). Buna göre, söz konusu etnik gruplar ve cinsel yönelimle belirlenmiş aktörler parataktik noktalama, bağlaç ve paralel tümce kullanımıyla “yok etmek”, “ıdam”, “toplamak” gibi maddesel eylemlere maruziyet bakımından tek bir grup olarak sunulmaktadır. Bu söylemsel örüntü, aynı zamanda iç grubun mücadele ettiği heteroseksist ideoloji ile ırkçılığın benzer mekanizmalarının olduğunu ve bu ideolojilerden etkilenen aktörlerin benzer mağduriyetleri olduğunu ortaya koymaktadır.

(8) **Bütün Kızılderilileri, Yahudileri ve Kürtleri** yok edebilirsiniz. **Bütün eşcinselleri** ... işaretleyip toplayabilirsiniz. ... Hastaneler, hapisaneler, toplu eşcinsel idamları, fail-i meçhul eşcinsel ve travesti cinayetleri; hepsi tarih boyunca denendi. (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 3)

Biz-onlar ayrımı, heteroseksizm ile eşcinseller ve ataerkillik ile kadınlar arasında kurulan karşıtlık ilişkisi üzerinden de genelleştirilmiştir. Yukarıda örneklendirilen “kadınlar” ve “gay’ler”, soyut kolektif güçler olan “heteroseksist zihniyet” ve “erkek egemen düzen” karşısında konumlandırılmıştır (1). Her iki metinde de “heteroseksistler”, “heteroseksizm”

kategorisi temelinde ve birçok toplumsal grubu, kurumu ya da bireyi kapsayacak biçimde kolektifleştirilmiştir (9, 10).

(9) Salt heteroseksüellerle bir sorunumuz yok; asıl düşmanımız bizlere yaşam hakkı tanımayan **heteroseksistlerdir**. (*Kaos Şanlıyor* 1994, 2)

(10) Bilimsel katiller ve eşcinsel düşmanı **heteroseksistler**, eşcinselliğin nedenleri konusunda bir sonuca varamıyorlar. (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 3)

İç grup ve dış grubun ayrımı bağlamında ‘biz’, manifesto niteliğindeki Metin A’da “gay’ler” ifadesiyle genelleştirilerek ve belli bir gruba odaklı bir biçimde sunulurken; “onlar” ise “heteroseksistler”, “eşcinsel düşmanları” ve “bilim insanları” gibi aktörlerin içinde bulunduğu kolektif bir öteki grubu olarak temsil edilmektedir. Dış grup üyeleri çoğullaştırılmış suçluluk atfeden adlar (örn. “bilimsel katiller”) ve meslek adlarıyla kolektifleştirilmiştir: “soytarılar”, “sözde uzmanlar”; “sözcüler” (*Kaos Şanlıyor* 1994, 1); “bilim adamları”, “antropologlar” (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 3).

“Toplum” ve “kurum” gibi yığın adları, çoğullaştırma ve ön niteleyicilerle kolektifleştirilmiştir. Örneğin, “toplumun bütün kurumları” ifadesinde yığın adları aracılığıyla belirli nitelikler yüklenen gruplar kolektif biçimde sunulmakta; “bütün” sayısal nitelemesi bu soyutlaştırmayı güçlendirmektedir. Yükleme düzeyinde ise geniş zamanın “alışılmışlık” ve “evrensellik” işleviyle toplumsal aktörler genelleyci biçimde betimlenmektedir (6). Bu bağlamda, heteronormatif değerlerle yaşayan eşcinseller ve heteroseksüeller arasında açık bir karşıtlık kurulmaktadır. Ayrıca, soyut kolektif aktörlerin olumsuzlandığı bağlamlarda, iç grup üyeleri cinsel kimlik bildiren antroponimlerle sunulmuş; “gay’ler”, “trans”, “travesti”, “lezbiyenler” ve “eşcinseller” gibi ifadeler, karşıtlık söyleminin kurulmasında belirleyici rol oynamıştır.

(11) Bütün eşcinselleri **Hitler**’in yaptığı gibi pembe üçgenlerle işaretleyip toplayabilirsiniz. (*Kaos Şanlıyor* 1994, 1)

(12) Feminizmin atağı karşısında geç kalan devlet ... “kadın realitesini” kavradı ... Biz eşcinselleri de doğrudan ilgilendiren durgunluk sürecinde, kadın hareketi, kendi önünü açamayınca (bu sorunun tartışması ayrı bir konu) Devlet Bakanı **Alpago**’yu savunma durumuna geldi. (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 3)

Genelleştirmeye karşıt olarak bireyleştirme, toplumsal aktörleri tekil adlar ya da özel isimlerle sunma stratejisidir (van Leeuwen 1996, 48; Reisigl ve Wodak 2001, 53). Metin A’da bu strateji, Nazi Almanyası’nın lideri Hitler, Metin B’de ise 1994-1995 yıllarında Türkiye’de Kadından Sorumlu Devlet Bakanı olan Önay Alpago üzerinden kullanılmaktadır (11, 12). Burada amaç, bireysel önem atfetmekten çok, bu isimleri belirli kurumlarla ilişkilendirerek söylemde simgesel bir rol yüklemektir. Metin A’da “Hitler”, “pembe üçgenler” ve “toplama kampları” bağlamında, heteroseksist düzenin tarihsel sürekliliğini temsil ederken; Metin B’de “Alpago”, “kadın bakanlığı” ve “heteroseksist devlet” söylemleriyle ilişkilendirilerek, kadın hareketi ve eşcinsel hareket arasında bir tür kurumsal bağ kurulur. Her iki figür de söylemde, başarısızlık, baskı veya temsil kriziyle olumsuz biçimde çerçevelenmiştir.

Yükleme stratejileri

Yükleme düzeyinde, iki grup arasındaki ayrım metaforlar ve olumsuzluk bildiren kullanımlar yoluyla derinleştirilmektedir. Metin A’da yer alan “yoketme”, “pembe üçgenlerle işaretleyip toplayabilirsiniz”, “ortadan kaldırdılar”, “asıl düşmanımız”, “diktatörlüğün ... naşlamasını hedefliyoruz” (*Kaos Şanlıyor* 1994, 1-2); Metin B’de ise “İktidar’ın ... silahı”, “cani ruhlu katliam tellalları”, “kökümüzü kazıyacaklar”, “açık heteroseksist terör”, “ideolojik bombardımana tutulmaktayız” (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 3-4) gibi ifadelerde DÜŞMAN ve SAVAŞ metaforları belirgin biçimde

dış grup tanımlamalarında kullanılmaktadır. Bu söylemsel çerçevede iç-grup üyeleri, sistematik olarak mağdur konumunda temsil edilmektedir.

(13) Bizler yalnızca yatak odasında değil her yerde ve her zaman gay'ız. (*Kaos Şanlıyor* 1994, 2)

(14) Salt heteroseksüellerle bir sorunumuz yok; asıl düşmanımız bizlere yaşam hakkı tanımayan heteroseksistlerdir. (2)

Metin A'da olumsuz yapılar, gay olmanın belirli toplumsal alanlarla sınırlandırılmayacağını vurgulamak (13) ve "biz" perspektifinden "onlar" olarak hedeflenen grubu belirginleştirmek amacıyla kullanılmıştır (14). Ayrıca, "... eşcinselliği asla yok edemediler" (*Kaos Şanlıyor* 1994, 2) tümcesi, DÜŞMAN metaforuyla adsızlaştırılmış failin başarısızlığını vurgulamaktadır. Metin B'de devlet, "geç kalan" eyleyici olarak olumsuzlanmakta (12); ardından gelen "Heteroseksist devlet bir gün bize de sahip çıkarsa hiç şaşırmayacağız doğrusu!" (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 3) şeklindeki kinaye içerikli tümceyle iç-grup üyeleri üzerindeki etkisiyle ilişkilendirilmektedir.

(15) Onlara [gen mühendislerine] göre zaten hangi ana baba eşcinsel bir oğul ya da kız evlat ister? (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 3)

(16) Bilim adamları, bir olguya ya da nesneye bile tarafsız bir gözle bakamazken bir insana tarafsız bakması zaten çok zor. Hele bu kişi bir eşcinsel ise var olan gözlüklere bir de heteroseksüel gözlüğü (önyargılar ve cehalet) eklenir. Bu durumda onlara ne derece güvenebiliriz? (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 3)

Dış grubun olumsuz temsili, retorik soru kullanımıyla da desteklenmektedir. "Ana baba" sözcükleriyle genelleştirilen ebeveynlerin, heteroseksist düzenin bir sonucu olarak çocuklarının eşcinsel olmasını istemedikleri örtük biçimde ifade edilmiştir (15). Bilimin eşcinselliğe yaklaşımı bağlamında, soru, şart ve olumsuzluk yapıları da dış gruba duyduğu

güvensizliği yansıtmaktadır (16).

Her iki metinde de iç grup ve dış grup arasında bahsedilen adlandırma ve yükleme stratejileriyle kesin bir ayırım sunulurken bir manifesto özelliği taşıması nedeniyle, Metin A’da geniş zaman ve bildirme kipiyle tarihsel olmayan bir gerçeklik inşasında bulunmaktadır. “Yatak dışında gay’liğini unutan bir gay de...heteroseksist diktatörlük için sorun yaratmaz” (*Kaos Şanlıyor* 1994, 2) ve “...bizler yalnızca yatak odasında değil her yerde ve her zaman gay’ız” (13) tümcelerinde genelleştirilmiş toplumsal aktörler, bildirme kipi, geniş zaman kullanımıyla sunulmakta ve bu sayede değişmez bir gerçeklik algısı oluşturulmaktadır.

Ayrıca Metin A, manifesto olma özelliğiyle egemen söylem karşıtı bir iç grup inşa etmeye odaklanmasına rağmen kendi içinde bir alt grubu ön plana çıkarmaktadır. Metinde “biz” kullanımı özellikle metnin sonlarına doğru kendini göstermektedir:

(17) Nicel anlamda heteroseksüeller karşısında **azınlık olabiliriz** ama nitel anlamda azınlık olmayı **reddediyoruz**. (*Kaos Şanlıyor* 1994, 2)

(18) ... **bizler** özgürlüğü bütünsel bir varolma olarak algıladığımızdan heteroseksist diktatörlüğün politik ve toplumsal olarak bütünüyle başlamasını **hedefliyoruz**. Bunun için **çıkıyoruz**... (*Kaos Şanlıyor* 1994, 2)

Ancak “biz” zamirinin, başlangıçta “eşcinseller”, “lezbiyen” ve “trans” gibi kapsayıcı göndermelere yer verilmesine karşın, metnin sonunda yalnızca “gay’ler”i içerdiği anlaşılmaktadır. Bu durum, metnin yalnızca iç grubu heteroseksist toplumdaki ayırmakla kalmayıp aynı zamanda iç grup içinde de bir alt gruba odaklandığını göstermektedir. Bu bağlamda, eşcinsel jargona ait “şanlamak” fiilinin yeniden ifadesi olan “bu yüzden çıkıyoruz” tümcesinde geçen “biz” zamiri, dergi sözcüğü üzerinden ad aktarmasıyla

erkek eşcinselleri, yani “gay’ler”i işaret etmektedir. Gay’lerin bu şekilde ayrı konumlandırılması, “latentlik” fikrine karşıt bir duruşla daha da belirginleşmektedir. Metin A’da bu kimlik, yalnızca heteroseksist düzene karşı değil, aynı zamanda görünmezliğini sürdüren ve kimliğini saklayan eşcinsel stereotipinden ayrılarak farklılaştırılmış bir eşcinsel alt grubu olarak inşa edilmektedir (19, 20).

(19) “Cinsel sevi nesnesi” olarak kendi cinsini seçmekle birlikte yatak dışında **gay’liğini unutan bir gay** de aynı şekilde heteroseksist diktatörlük için sorun yaratmaz.

(20) Toplumsal latentliği **reddediyoruz**. (*Kaos Şanlıyor* 1994, 2)

İç grup ve dış grup ayırımında yükleme stratejilerinin bir parçası olan nitelermeler de belirleyici rol oynamaktadır. Metin A’nın sonunda gay’ler, “özgür” ve “bütünsel olarak varolan” gibi olumlu nitelermelerle sunulmakta; buna karşılık toplum, “seksist”, “heteroseksist”, “kapitalist” ve “erkek egemen” gibi olumsuz sıfatlarla tanımlanmakta ve özgürlük ve varolma çabasına karşılık kadınları ve eşcinselleri “ezme”, “sömürme” ve “yok etme” amacı vurgulanmaktadır. Ayrıca “içinde yaşadığımız toplum” (*Kaos Şanlıyor* 1994, 2) ifadesinde mekânsal bir metafor kullanılmış, düşman olarak görülen soyutlaştırılmış heteroseksizmin ve tüm ilişkili aktörlerin bu alandan kovulması gerektiği “naşlama” fiiliyle belirtilmiştir (18).

(21) ... ‘gen mühendisliği’ denen bilim dalı aracılığıyla **heteroseksist domuzların** asıl hedefinin ne olduğunu öğreniyoruz. Bu **cani ruhlu katliam tellalları**, gen mühendisliğinin ilerlemesiyle daha ana karnındayken çocuğun heteroseksüel mi yoksa eşcinsel mi olduğunu anlamayı planlıyorlar. Yani daha doğmadan kökümüzü kazıyacıklar. (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 3)

Metin B’de toplum için, “heteroseksist”, “erkek egemen” ve “kapitalist”

olumsuz nitelermeleri tekrarlanmakta; bu çerçevede eşcinsellere yönelen baskı, “biçimlendirme”, “itme”, “ezme” gibi metaforik fiiller yoluyla fiziksel ve yapısal şiddet olarak tanımlanmaktadır. Dış gruba yönelik en çarpıcı olumsuz nitelermelerden biri, insansızlaştırılmış ve türcü “heteroseksist domuz” ile karşı tarafı şeytanlaştırma stratejisiyle suç işlemeye hazır fail olarak çerçeveleyen “cani ruhlu felaket tellalları” ifadesidir (21). İç grubun edilgen konumlanışı ise erkek egemen ideolojinin bireylere “şırınga edilmesi”, “hücrelerine girilmesi” ve “koşullandırılması” gibi tıbbileştirilmiş metaforik fiillerle sunulurken eşcinsellerin bu baskıcı ortama karşı savunmasızlığı ‘havayı solumak’ metaforuyla doğallaştırılmıştır. Metnin sonunda “bağımsız” ve “organize” sıfatlarıyla olumlu nitelenen eşcinseller, kolektif mücadeleye çağrılmakta; buna karşılık heteroseksist düzenin eşcinsel bireyleri “yalnız” ve “yalıtılmış” olmaya zorladığı vurgulanmaktadır. Bu mağduriyet ayrıca, eşcinsellerin toplum nezdinde “hasta” ve “sapık” olarak damgalanmasıyla pekiştirilmiş; bu algıya karşı girişilecek mücadele, “baskı-direnç” karşıtlığı üzerinden inşa edilmiştir. “Her baskı önünde sonunda bir patlamaya yol açar” (*Varolan Durum ve Eşcinsellik* 1994, 4) tümcesiyle bu mücadele, geniş zamanlı FİZİKSEL KUVVET ve KAP metaforları aracılığıyla söylemsel olarak güçlendirilmiştir.

Tartışma: Grupların norm-karşıtı ve normatif temsili

Bulgular, tema ve söylem bakımından birbirini tamamlayıcı biçimde iç grup ve dış grup arasında belirgin bir ayrım olduğunu ortaya koymaktadır. “Heteroseksizm”, “heteronormativite”, “ataerkillik”, “kapitalizm” ve “homofobi” gibi sık tekrar eden temalar, eşcinsel hareketin hangi ideolojik kurgulara karşı geliştiğini göstermekte; diğer yandan eşcinseller kendilerini sıklıkla bu ideolojik kurgulara karşıtlık oluşturan “arzular” (örn. özgürlük, eşitlik ve heteroseksizmi/heteronormativiteyi ortadan kaldırma, vb.) ve toplumsal düzeni topyekûn “reddetme” ile ilgili temalar üzerinden açıklamaktadırlar.

Foucault (1978), biyo-iktidarın ikili cinsiyet rejimi dışındaki cinsel kimlikleri ve pratiklerini kontrol altında tutmak amacıyla bireyleri bedensel ve davranışsal olarak şekillendirdiğinden bahseder. Analiz edilen iki metinde ortaya çıkan temalar, biyo-iktidarın düşünsel ve eylemsel mekanizmalarını ve eşcinsellerin bunlara karşı kolektif mücadele araçlarını yansıtmaktadır. Bu bağlamda Kaos GL aktivistleri, ilgili tarihsel dilimde kolektif kimlik inşasını tematik olarak; olumsuz ideolojilerle şekillenmiş toplumsal düzene karşı öz-farkındalık geliştirilmesine, bu doğrultuda özgürlük ve eşitlik taleplerinin dile getirilmesine ve heteroseksizme karşı aktif mücadele yürütülmesine dayandırmaktadır. Bu söylem aracılığıyla, iktidarın düzgüsel bilgi üretim tekniklerini ifşa etmekte ve hâkim söylemi altüst etmeyi amaçlamaktadır. Bu söylem, aynı zamanda Motschenbacher'ın (2010, 48) vurguladığı gibi, dilin heteronormatif anlam evrenini bozarak yeni anlam olasılıkları sunar: Örneğin, ikili toplumsal cinsiyet kurgusu dışında bir varoluş dilsel olarak sunulurken “şırınga edilmek” ve “hücrelerine girmek” gibi metaforlarla heteronormatif iktidarın dilde ne kadar yerleşik ve doğal olduğu ifşalanarak grotesk bir biçimde vurgulanmaktadır.

Söylem stratejileri, tematik örüntüyle de paralellik göstermektedir. Söylemin kimlikleri “üreten, dönüştüren, altüst eden” (de Cillia vd. 1999, 153) rolüne uygun olarak egemen heteronormatif söyleme karşı alternatif bir iç-grup inşası görülmektedir: Her iki metinde de paradigmatic cinsel kimlik adları yoluyla genelleştirici bir iç grup temsili sunulsa da Metin A manifesto niteliğiyle erkek eşcinselleri (“gay’ler”) ön plana çıkararak bu genelliği daha monolitik bir düzeye taşımaktadır. Bu tercih, bağlam dışında değerlendirildiğinde, ilgili sözcüğün 1960’ların sonu ve 1970’lerin başında Amerika’da ortaya çıkan eşcinsel kurtuluş hareketi tarafından hem erkek hem de kadın eşcinselleri kapsayacak biçimde kullanımını çağrıştırmalıdır (Jagose 2015). Ancak, derginin ilk yıllarından itibaren yazarlar tarafından tutarlı bir biçimde sunulan gay-lezbiyen ayrımı düşünüldüğünde, bu tercih erkek

eşcinsellerin söylemsel olarak ön planda olduğu izlenimini yaratmaktadır. Bu durum, Engindeniz Şahan’ın (Akın 2014) bir söyleşide bahsettiği gibi, *Kaos GL Dergisi*’nin ilk yıllarda yazarlarının daha çok erkek eşcinsellerden oluşmasıyla da ilişkilendirilebilir.

1980’lerden beri süregelen eşcinsel bireylere yönelik olumsuzlukları örgütün yeni üyelerine anlaşılır biçimde sunmak ve bireylerin kendilerine güvenini arttırmak amacıyla iç grup inşası dış grubun olumsuzluklarının keskin bir biçimde ön plana çıkarılmasıyla sağlanmıştır. Metin A’da “biz” zamiri yalnızca “gay”leri kapsayacak biçimde kullanılmıştır; bu da iç grup içinde örtük bir hiyerarşiyi ortaya koymaktadır. Bu kurgulanış, bir yandan egemen söyleme karşı kuirleştirici bir karşı-duruşu ifade ederken, diğer yandan iç grup içinde bir normatif katmanlaşmaya işaret etmektedir. Bu bağlamda Leap’in (1996) dilsel adlandırmanın kimlik politikasındaki belirleyici rolüne ilişkin yaklaşımı dikkate alındığında, “gay” terimi yalnızca bir aidiyet belirtisi değil, aynı zamanda kolektif kimliğin politik olarak kendini konumlayan bir topluluğun kolektif anlatı üretme stratejisidir.

Her iki metinde de iç grup, dış grubun sistematik ve kolektif baskısı karşısında bir direniş alanı olarak sunulsa da benlik tarifinin oluşumunda dış grubun yalnızca karşıt değil, aynı zamanda yapısal bir referans noktası işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Özellikle Metin B’deki kurumsal aktör temsilleri, iç grubun ötekine karşı değil, ötekiyle ilişkisel olarak inşa edilen bir özne biçimi sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu özne, Butler’ın (1990, 33) toplumsal cinsiyet kimliğinin performatif doğasına ilişkin argümanı ile örtüşecek biçimde, sabit ve tek yönlü bir karşıtlık üzerinden değil; düşünsel ve eylemsel düzlemde sürdürülen bir mücadeleyle kendine dair dönüşüm alanı yaratmaktadır. Bu dönüşüm süreci, dilin yalnızca kimlikleri tanımlamadığını, aynı zamanda onları performatif olarak kurduğunu öne süren kuir dilbilim yaklaşımlarıyla doğrudan ilişkilidir (Motschenbacher 2010).

Bu doğrultuda dış grup, “heteroseksistler” ve “heteroseksüeller” gibi soyut; “aile”, “sistem”, “devlet”, “okul” ve “bilim” gibi ad aktarmalarıyla kişisizleştirilmiş, kurumsal aktörlerden oluşan kolektif bir grup şeklinde temsil edilmiş; bu sayede dış grubun kolektif suçlu ve anonim tehdit olarak konumlandırılmasına olanak sağlanmıştır (van Leeuwen 1996; Wodak vd. 2000). Ayrıca, Metin A’da geniş zaman ve bildirme kipiyle tarihsel olmayan bir gerçeklik yaratılmakta; özellikle Metin B’de sayısallaştırma, metaforlar ve ideolojik kavramlarla dış grup soyut ve sistemsel bir tehdit olarak temsil edilerek iç grup/dış grup ayrımı derinleştirilmektedir. Heteroseksist ideolojinin ilgili soyut kurumlar aracılığıyla bireylere “şırınga” edildiği ve “hücrelerine” işlendiğini belirtmek bu söylemin tek amacı değildir. Aynı zamanda baskın söylemin ta kendisinin üretimselliğinin bir sonucu olan direnişin doğuşunu da işaret eder (Foucault 1978, 95). Zira, metinlerde DÜŞMAN ve SAVAŞ metaforlarıyla dış grubun şeytanlaştırılması, kötüleyici meslek adları, türcü nitelermeler (“heteroseksist domuzlar”), yine “diktatörlük” kavramının argo bir ifade olan “naşlama” metaforuyla bir arada kullanılması, “baskı” ve “patlamaya yol açma” ifadeleri üzerinden FİZİKSEL KUVVET ve KAP metaforu ve kinaye kullanımları ortaya çıkan karşı-söylemin önemli göstergeleridir.

Yıldırım Türker’in deyimiyle, özgürlük taleplerini ilk kez “abartılı bir heyecan” ile dile getiren “genç ve öfkeli gey ve lezbiyenlerin” (akt. Kaos GL Derneği 2011) bu söylemi, Foucault’nun (2005) risk içeren bir hakikati söyleme biçimi olarak açıkladığı *parrhesia* görünümündedir. Bu kavrama göre aklındaki her şeyi söyleyen kişi, yani *parrhesiastes*, hem kendisinin hem de söylediğinin öznesi olarak söz edimini ilgili söylemle getirdiği taahhütlere borçludur (2005, 11). Kaos GL’nin bu anlamdaki taahhüttü, bir *parrhesiastes* olarak, toplumun tüm hücrelerine sızmış olan heteroseksist ideolojiyi ifşa etme ve bu ideolojiden bireyleri arındırmaya yönelik söz söylemesiyle kendini riske atmasıdır. *Parrhesia*’nın doğruluğunun yegâne ispatı da öznenin hakikati söyleme cesaretidir (2005, 12). Uzun yıllar sessizlikte kalmış ve çeşitli şiddete

maruz kalmış eşcinseller, bu *parrhesia* ile iktidardan gelecek herhangi bir tehlikeyi göze alarak “şanlamış” ve bir özneleşme biçimi üretmiştir. Ancak 1990’ların başındaki bu yeni özne, yeni tahakküm biçimlerini ortaya çıkarma riskleri de taşımıştır.

Butler, norm-dışı cinsiyet performanslarının toplumsal cinsiyet normlarının yapaylığını ifşa ettiğini ve onları yerinden ettiğini vurgularken (1990, 190-191), her bir kimlikleşmenin kaçınılmaz bir dışlanmış öteki üretebileceği konusunda da uyarmaktadır (1993, 3). Metin A, “biz” zamirini özellikle “gay”leri kapsayacak şekilde kullanmakta ve “toplumsal latentlik” kavramına atıfla yalnızca açık kimlikli gay bireylere odaklanmaktadır. Bu durum, iç grup içerisinde örtük bir hiyerarşiye işaret ederken, dış grubun kişisizleştirilmiş, soyut ve kolektif temsiline kıyasla daha karmaşık ve katmanlı bir iç grup inşasına işaret etmektedir. Bu bakımdan iç grup inşası, bir yandan iç grup/dış grup ayırımına dayalı egemen söylem karşıtı, yıkıcı ve kuirleştirici, diğer taraftan kendi içinde normatifleşme riski taşıyan bir görünümüdür. Bu durum, Butler’ın çizdiği çerçevede söylemin çizgisel bir normatifleşme üretmesinden çok, tekrara dayalı yapısından kaynaklanmaktadır.

İç grup/dış grup ayırımı üzerine kurulu söylem, eşcinsel bireylerin herhangi bir politik girişime ya da daha geniş bir toplumsal harekete bağlı olmaksızın ilk kez özgürce kendilerini ifade edebildikleri bir mecranın oluşumuna işaret etmektedir. Bu alternatif kuir radikal medya söylemi, performatif bir şekilde heteroseksüel iktidar yapısına karşı alternatif bir gerçeklik inşa etmektedir. Tarihsel bağlam göz önüne alındığında; 1980’lerde askerî rejim döneminde yaşanan sistematik baskılar -LGBTIQ+ bireylerin kent çeperlerine sürülmesi, evlerinde ve işyerlerinde gözaltına alınmaları, özellikle feminen erkek eşcinseller ile travestilerin fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmaları (Çetin 2015, 3)- ; yeni toplumsal hareketlerin stratejik başarısızlığıyla gelen toplumsal izolasyon; cinsel yönelime dayalı ayrımcılığa

karşı herhangi bir yasal koruma mekanizmasının bulunmaması (Öner 2015, 83); ve nihayetinde 1993'te düzenlenmek istenen Onur Yürüyüşü'nün şiddet kullanılarak yasaklanması birlikte değerlendirildiğinde, bu özneleşme sürecinin “radikal” olarak nitelendirilmesi makul görünmektedir. Bu çalışmanın bulguları, söylem yoluyla gerçekleşen özneleşmenin kolektif bir eşcinsel kimlik etrafında kurulduğunu; bunun da iktidarla çatışmayı bir *parrhesia* biçiminde görünür kılarak bireyleri varoluşsal bir direnişle “dolaptan çıkmaya” teşvik etmeye dayandığını ortaya koymaktadır.

“Heteroseksizm” kodunun “kadınlara yönelik baskı” ve “ataerkillik” kodlarıyla ilişkisi, yanı sıra gay’lerin genelleştirme stratejisi kapsamında parataksi kullanılarak, kadınlar, Kürtler, Yahudiler ve Kızılderililer gibi benzer baskı ve ayrımcılıklara maruz kalan etnik azınlık gruplarıyla ilişkilendirilmesi kuir hareketin ilgili tarihlerde hedef kapsamı hakkında da bilgi vermektedir. Engindeniz (2012, 269), editörlerin ilk metinde eşcinselliği heteroseksizm, erkek egemenlik ve ırkçılık gibi geniş ideolojik çerçevelerle ilişkilendirme çabasına dikkat çekmekte ve bu girişimi Türkiye bağlamında öncü bir söylem olarak tanımlamaktadır. Bu bakımdan eşcinsel hareket yalnızca kendi mücadelesine odaklanmakla kalmamış, aynı zamanda dönemin diğer toplumsal mücadelelerine katkı sunma ve bu mücadeleleri dönüştürme misyonunu da üstlenmiştir (Başaran 2003, 40). Sonuç olarak bu söylem, yalnızca baskıya karşı bir direnç değil, aynı zamanda kimliğin nasıl adlandırıldığı, sınırlarının kim tarafından ve hangi dille çizildiği sorusunu da yeniden gündeme getirerek kuir dilbilimin temel varsayımlarından biri olan “dil aracılığıyla kimlik müzakeresi”ne dair güçlü bir örnek sunmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, *Kaos GL Dergisi*'nin ilk sayısındaki (Eylül 1994) iki metin üzerinden eşcinsel hareketin erken dönem söylem inşasını ele almış, iç grup ve

dış grup temsilleri bağlamında kolektif kimlik kurma süreçlerini incelemiştir. Bulgular, iç grubun genellikle özgürlük, eşitlik ve heteroseksist düzene karşı kolektif mücadele ekseninde olumlu biçimde temsil edildiğini; buna karşılık dış grubun soyut, kişisizleştirilmiş ve sistemik baskı üreten aktörler olarak olumsuz ve bütünsel bir yapıda sunulduğunu göstermektedir.

Söylem, bir yandan egemen heteronormatif yapıya karşı kuirleştirici ve direnişçi bir duruş sergilerken; diğer yandan özellikle “gay” kimliğinin öne çıkarılmasıyla iç grup içinde örtük bir normatifleşme ve hiyerarşiye işaret etmektedir. Bu iki yönlü dilsel kurgulanış, söylemin hem dönüştürücü hem yeniden kurucu yönünü açıkça ortaya koymaktadır.

Eleştirel söylem çözümlemesi çerçevesinde, iç grup söyleminin yalnızca dışlayıcı egemen söylemi altüst etmeye çalışmadığı; aynı zamanda kimi durumlarda dış grubu karşı-ötekileştirme stratejileriyle temsil ettiği görülmektedir. Bu durum, kolektif kimlik söylemlerinin sosyopolitik bağlamlarda nasıl çok katmanlı ve zaman zaman çelişkili örüntüler üretebildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, *Kaos GL Dergisi*’nin ilk sayısındaki söylemi, yalnızca bastırılmış eşcinsel kimliğin görünürlük kazanmasına önyak olmamış; aynı zamanda Türkiye’de kuir öznenin kamusal alanda tanınmasına yönelik özgün bir kurucu müdahale işlevi de görmüştür. Bu yerel söylem, kuir dilbilim ve kuir çalışmalar literatürüne bağlam-duyarlı, özgün bir katkı sunmaktadır. Aynı zamanda Batı menşeli eşcinsel kimlik modellerinin Türkiye’de seçici ve eleştirel biçimlerde yeniden üretildiğini de göstermesi bakımından önemli içgörüler sağlamaktadır.

1 Bu terminoloji ilgili tarihte *Kaos GL Dergisi* tarafından tercih edilmiştir.

2 Dilbilimde artsüremlilik, dilsel bir olgunun tarihsel olarak değişime yönelik incelenmesini; eşsüremlilik ise tarihsellik dışında belli bir anda betimlemeye yönelik ele alınmasını tarif eder.

3 Ad aktarması, bir varlığın bir başka varlığın göstereni olması durumudur (Karaağaç 2013, 466).

4 Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi, dili anlam üretmeye yönelik bir sistemler ağı olarak gören bir yaklaşımdır. Bu modelde dil üç temel işlev üzerinden incelenir: düşünsel işlev, deneyimin dil yoluyla kavramsallaştırılmasını; ilişkisel işlev, toplumsal ilişkilerin kurulup sürdürülmesini; metinsel işlev ise anlamların tutarlı ve düzenli biçimde örgütlenmesini ifade eder (Halliday ve Matthiessen 2004).

5 Krinsky'e (2000, 693) göre heteroseksizm, heteroseksüelliğin eşcinselliğe göre daha üstün ve/veya daha doğal kabul edildiği bir inanış sistemidir. Bu nedenle, Metin A'da kullanılan 'sistem' sözcüğü doğrudan bu heteroseksist sistemi ifade etmektedir.

6 Heteronormativite, toplumsal cinsiyet normlarına uygunluğu, heteroseksüelliği ve geleneksel aile yapısını teşvik eden örtük bir ahlaki sistem ve ideolojidir (Oswald vd. 2005).

7 Amerikan Psikiyatri Birliği (APA), 1973 yılında eşcinselliği Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'ndan "cinsel yönelim bozukluğu" olarak almış ve 1974'te yılında da yapılan oylamayla bu ibare de el kitabından çıkarılmıştır. Sonraki versiyonlarda "egodistonik eşcinsellik" (kişinin kendi eşcinselliğinden rahatsızlık duyması) gibi bir kategori kullanılsa da 1987 sürümünde ilgili ibare de çıkarılmıştır. Bu değişiklik, gay ve lezbiyen bireylerin resmi olarak 'hasta' olarak etiketlenmesini sona erdirmiştir (Güdül vd. 2017, 34).

8 Paradigmatik bu bağlamda sembolik veya geniş bir sınıfı temsil eden biçim anlamında kullanılmıştır.

9 *İng. parataxis*. Eşit statüye sahip iki benzer öge arasındaki ilişki (Halliday ve Matthiessen 2004, 440)

Kaynakça

- Akın, Mehmet. 2014. "LGBTİ bireylerin yirmi yıllık kamusal alanı: Kaos GL". *Agos*. 20 Eylül. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/8053/lgbti-bireylerin-yirmi-yillik-kamusal-alani-kaos-gl?utm>
- Başaran, Yeşim. 2003. "Türkiye'de Eşcinsel Kurtuluş Hareketini Yaratırken." *Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları, Kaos GL Sempozyumu (23-24 Mayıs 2003)*. Kaos GL.
- Bucholtz, Mary ve Kira Hall. 2006. "Gender, Sexuality and Gender." *Encyclopaedia of Language and Linguistics*, 2. baskı. der. E. K. Brown. Cilt 4. Elsevier.

- Browne, Kath. 2006. “Queer Theory/Queer Geographies.” *Encyclopaedia of Language and Linguistics* (2. Baskı), der. E. K. Brown. Cilt 4. Elsevier.
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.
- Butler, Judith. 1993. *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of “Sex”*. Routledge.
- Cameron, Deborah, ve Don Kulick. 2003. *Language and Sexuality*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511791178>.
- Charmaz, Kathy. 2006. *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. Sage Publications. http://www.sxf.uevora.pt/wp-content/uploads/2013/03/Charmaz_2006.pdf.
- Corbin, Juliet, ve Anselm Strauss. 2008. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. 3. baskı. Sage Publications.
- Çetin, Zeynep. 2015. “Türkiye’de Queer Hareketinin Dinamiği.” Erişim: 12 Eylül 2018. https://tr.boell.org/tr/2015/11/04/tuerk_yede-queer-hareket_n_n-d_nam_g_.
- de Cillia, Rudolf, Martin Reissigl ve Ruth Wodak. 1999. “The Discursive Construction of National Identities.” *Discourse & Society* 10(2): 149–173. <https://doi.org/10.1177/0957926599010002002>.
- Engindeniz, İdil. 2012. “L’émergence d’un ‘espace public LGBT’ en Turquie: Une analyse de la revue Kaos GL.” Doktora tezi, Univ. Grenoble Alpes, Fransa.
- Erol, Ali. 2011. “Eşcinsel Kurtuluş Hareketinin Türkiye Seyri.” *Cogito* 65–66: 431–464.

- Fairclough, Norman ve Ruth Wodak. 1997. "Critical Discourse Analysis." *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction, Volume 2*, der. Teun A. van Dijk, Sage.
- Foucault, Michel. 1978. *The History of Sexuality*. Çev. R. Hurley. Pantheon Books.
- Foucault, Michel. 2002. *The Archaeology of Knowledge*. Çev. A. M. Sheridan Smith. Routledge.
- Foucault, Michel. 2005. *Doğruyu Söylemek*. Çev. K. Eksen. Ayrıntı.
- Gedizlioğlu, Deniz. (Haz.). 2020. LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü. Kaos GL.
- Güdül, Özlem, Özgür Çolak, Pınar Önen ve Uğur Şah, der. 2017. *Psikologlar İçin LGBTİ'lerle Çalışma Kılavuzu*. Ankara: Toplumsal Dayanışma İçin Psikologlar Derneği. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/todaptan-psikologlar-icin-lgbtilerle-calisma-kilavuzu.pdf>.
- Güneş, Ahmet. 2016. *Göğe Kuşak Lazım*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Halliday, M. A. K. ve Christian M. I. M. Matthiessen. 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. Arnold.
- ILGA. 2009. "A Brief History of LGBT Movement in Turkey." Erişim: <https://ilga.org/a-brief-history-of-the-lgbt-movement-in-turkey>.
- Jagose, Annamarie. 2015. *Queer Teori: Bir Giriş*. Çev. Ali Toprak. NotaBene & KaosGL.
- Kaos GL. 2006. Erişim: 2 Ekim 2025. <https://kaosgl.org/haber/lgbt-sozluk>.
- Kaos GL Dergisi. 2011. Erişim: 5 Ekim 2018. <http://www.kaosgldergi.com/>

dergi.php.

- Kaos GL Derneği. 2011. “Biz Kimiz?” Erişim: 25 Temmuz 2017, <http://www.kaosglderneği.org/belge.php?id=tarihce>
- Karaağaç, Günay. 2013. *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koller, Veronika. 2009. “Analysing Collective Identity in Discourse: Social Actors and Contexts.” *Semen* 27. <https://doi.org/10.4000/semen.8877>.
- Koller, Veronika. 2011. “Analysing Lesbian Identity in Discourse: Combining Discourse-Historical and Socio-Cognitive Approaches.” *Critical Discourse Studies in Discourse and Cognition*, der. Christopher Hart, John Benjamins.
- Koller, Veronika. 2012. “How to analyse collective identity in discourse: Textual and contextual parameters.” *Critical Approaches to Discourse Analysis Across Disciplines* 5(2): 19–38. http://cadaad.net/2012_volume_5_issue_2/79-66.
- Koller, Veronika. 2013. “Constructing (non-)normative identities in written lesbian discourse: A diachronic study.” *Discourse & Society* 24(5): 572–589. <https://doi.org/10.1177/0957926513486166>.
- Koller, Veronika. 2014. “No ordinary boy: Language, masculinities and queer pornography.” *Language and Masculinities: Performances, Intersections, Dislocations*, der. Tommaso Milani. Routledge.
- Krinsky, Charles. 2000. “Homophobia.” *Gay Histories and Cultures: An Encyclopaedia*, der. George E. Haggerty. Garland Publishing.
- Kulick, Don. 2000. “Gay and lesbian language.” *Annual Review of Anthropology* 29: 243–285. <https://www.annualreviews.org/docserver/>

fulltext/anthro/29/1/annurev.anthro.29.1.243.pdf.

- Leap, William L. 1995. *Beyond the Lavender Lexicon: Authenticity, Imagination and Appropriation in Lesbian and Gay Language*. Gordon & Breach.
- Leap, William L. 1996. *Words Out: Gay Men's English*. University of Minnesota Press.
- Leap, William L. 2001. "Gay language." *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*, der. Rajend Mesthrie. Elsevier.
- Leap, William L. 2013. "Commentary II: Queering language and normativity." *Discourse & Society* 24(5): 643–648. <https://doi.org/10.1177/0957926513490320>.
- Mills, Sara. 2004. *Discourse*. Routledge.
- Motschenbacher, Heiko. 2010. *Language, Gender and Sexual Identity: Poststructuralist Perspectives*. John Benjamins.
- Motschenbacher, Heiko. 2013. "'Now Everybody Can Wear a Skirt': Linguistic Constructions of Non-Heteronormativity at Eurovision Song Contest Press Conferences." *Discourse & Society* 24(5): 590–614. <https://doi.org/10.1177/0957926513486167>.
- Motschenbacher, Heiko. 2024. "Queer Linguistics." *Encyclopaedia of Language and Linguistics*, der. Hilary Nesi ve Petar Milin, 1–4. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-95504-1.00083-1>.
- Motschenbacher, Heiko ve Martin Stegu. 2013. "Queer Linguistic Approaches to Discourse: Introduction." *Discourse & Society* 24(5): 519–535. <https://www.jstor.org/stable/24441610>.
- Oswald, Ramona Faith, Linda B. Blume ve Stephen R. Marks. 2005. "Decentering Heteronormativity: A Model for Family Studies."

Sourcebook of Family Theory & Research, der. Vern L. Bengtson, Alan C. Acock, Katherine R. Allen, Peggy Dilworth-Anderson ve David M. Klein, Sage Publications Inc.

Öner, Aysun. 2015. *Beyaz Yakalı Eşcinseller: İşyerinde Cinsel Yönelim Ayrımcılığı ve Mücadele Stratejileri*. İletişim.

Özbay, Cenk. 2015. “Same-Sex Sexualities in Turkey.” *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences (2. Baskı)*, der. James D. Wright. Elsevier.

Partog, Erdal. 2012. “Queer Teori Bağlamında Türkiye LGBTTT Mücadelesinin Siyasi Çizgisi.” *Cinsellik Muamması: Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet*, der. Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice. Metis.

Polletta, Francesca ve James M. Jasper. 2001. “Collective Identity and Social Movements.” *Annual Review of Sociology* 27: 283–305. https://sites.socsci.uci.edu/~polletta/Articles%20and%20Book%20Chapters_files/2001%20Polletta%20and%20Jasper%20Collective%20Identity.pdf.

Reisigl, Martin ve Ruth Wodak. 2001. *Discourse and Discrimination: Rhetorics of Racism and Antisemitism*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203993712>.

Reisigl, Martin ve Ruth Wodak. 2021. “The Discourse-Historical Approach.” *Methods of Critical Discourse Analysis*, der. Ruth Wodak ve Michael Meyer, Sage Publications.

Smart, Barry. 2002. *Michel Foucault: Revised Edition*. Routledge.

van Dijk, Teun A. 2001. “Principles of Critical Discourse Analysis.” *Discourse & Society* 4: 249–283.

- van Leeuwen, Theo. 1996. "The Representation of Social Actors." *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*, der. Carmen Rosa Caldas-Coulthard ve Malcolm Coulthard. Routledge.
- Waltz, Mitzi. 2005. *Alternative and Activist Media*. Edinburgh University Press.
- Wodak, Ruth. 2001. "What CDA Is About – A Summary About Its History, Important Concepts and Its Developments." *Methods of Critical Discourse Analysis*, der. Ruth Wodak ve Michael Meyer. Sage Publications.
- Wodak, Ruth, Rudolf de Cillia, Martin Reisigl ve Karin Liebhart. 2000. *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh University Press.